

ОСОБЛИВОСТІ ВРУЧЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ У РАЗІ ЯКЩО ОСОБА ПЕРЕХОВУЄТЬСЯ ВІД ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

PECULIARITIES OF SERVING A NOTICE OF SUSPICION IN CASE A PERSON IS HIDING FROM PRE-TRIAL INVESTIGATION AUTHORITIES

Марковський В.О., слідчий слідчого управління

Головне управління Національної поліції у Вінницькій області

У статті автором надано загальне трактування поняття повідомлення у юридичній науці, розглянуто поняття повідомлення про підозру саме в рамках кримінального провадження, порівняно та описано погляди різних науковців на поняття повідомлення про підозру у кримінальному провадженні, поряд із чим звернено увагу на відсутності чіткого поняття повідомлення про підозру, закріпленого у Кримінальному процесуальному кодексі України. Описано випадки у яких обов'язково здійснюється повідомлення про підозру, розглянуто загальний порядок вручення особі повідомлення про підозру, а також досліджено питання щодо особливостей порядку вручення повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення особі, яка ухиляється від органів досудового розслідування та уникає їх. Звернено особливу увагу на значенні повідомлення про підозру як однієї із важливих та фундаментальних процесуальних дій під час досудового розслідування, а також на тому, що вручення повідомлення про підозру здійснене із порушенням кримінального процесуального законодавства тягне за собою скасування самого повідомлення про підозру, втрату процесуального строку та може призвести до визнання низки доказів недопустимими, а іноді й взагалі до зведення нанівець усіх результатів розслідування. Перераховано всі можливі способи вручення повідомлення про підозру та проаналізовано особливості та ефективність їх застосування на практиці.

Проаналізовано судову практику розгляду скарг до слідчого судді на повідомлення про підозру та визначено найпоширеніші порушення, які лягають в основу ухвал суду про скасування повідомлень про підозру.

А також надано практичні рекомендації щодо ефективного вручення повідомлення про підозру з метою належного виконання завдань кримінального провадження, забезпечення прав учасників кримінального провадження та попередження випадків скасування повідомлення про підозру за скаргою сторони захисту.

Ключові слова: повідомлення, повідомлення про підозру, вручення письмового повідомлення про підозру, вручення повідомлень, підозрюваний, особа, яку оголошено у розшук.

In the article, the author provides a general interpretation of the concept of notification in legal sciences, considers the concept of notification of suspicion within the framework of criminal proceedings, compares and describes the views of various scholars on the concept of notification of suspicion in criminal proceedings, and also draws attention to the lack of a clear concept of notification of suspicion enshrined in the Criminal Procedure Code of Ukraine. The author describes the cases in which a notice of suspicion is mandatory, considers the general procedure for serving a person with a notice of suspicion, and also examines the peculiarities of the procedure for serving a notice of suspicion of committing a criminal offense to a person who evades and avoids pre-trial investigation authorities. Particular attention is paid to the importance of a notice of suspicion as one of the important and fundamental procedural actions during a pre-trial investigation, and to the fact that serving a notice of suspicion in violation of criminal procedure legislation entails the cancellation of the notice of suspicion itself, loss of the procedural term, and may lead to the recognition of a number of evidence as inadmissible, and sometimes even to the nullification of all the results of the investigation. The author lists all possible ways of serving a notice of suspicion and analyzes the peculiarities and effectiveness of their application in practice. The author analyzes the judicial practice of considering complaints to the investigating judge against notices of suspicion and identifies the most common violations which form the basis for court decisions to cancel notices of suspicion. The author also provides practical recommendations on how to effectively serve a notice of suspicion in order to properly fulfill the tasks of criminal proceedings, ensure the rights of participants to criminal proceedings and prevent cases of cancellation of a notice of suspicion upon a complaint by the defense.

Key words: notice, notice of suspicion, service of a written notice of suspicion, service of notices, suspect, wanted person.

Вступ. Основними завданнями кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. Однак враховуючи, що наслідком проведення розслідування як правило є притягнення винної особи до негативних для неї наслідків у вигляді покарання у більшості випадків така особа не тільки на зацікавлена у втіленні в життя завдання кримінального провадження у вигляді швидкого, повного та неупередженого розслідування, а й у деяких випадках вчиняє заходи направлені на уникнення відповідальності різними методами.

Найпоширеніший із таких методів ухилення від проведення із його участю слідчих дій, відмова та уникнення отримання процесуальних документів, переховування від органів досудового розслідування та інші.

Так, відповідно до дослідження аналітиків «YouControl» станом на 06.07.2023 – 16165 осіб переховуються від органів досудового розслідування, що становить велику кількість осіб, у діях яких під час досудового розслідування встановлено наявність складу кримінального правопорушення.

Переходячи до основної частини статті необхідно відмітити, що важливою стадією кримінального процесу є повідомлення про підозру. Важливість вказаної стадії кримінального процесу обумовлена значною кількістю кримінально-правових наслідків, які впливають з неї,

а саме отримання особою статусу підозрюваного, набуття нею прав та обов'язків підозрюваного, ознайомлення із фактичним викладом обставин та кваліфікацією кримінального правопорушення у якому підозрюється особа та інше.

Крім цього порядок вручення особі повідомлення про підозру часто стає предметом оскарження стороною захисту до слідчого судді, який у подальшому під час розгляду скарги прискіпливо вивчає чи не було порушено процедуру вручення повідомлення.

Метою статті є визначення найбільш дієвого способу вручення повідомлення про підозру, законність якого не викликає сумнівів у слідчого судді під час оскарження.

Взагалі з метою більш повного та комплексного розуміння поняття повідомлення про підозру доцільно розглянути спочатку поняття повідомлення

Так, повідомлення у широкому значенні цього слова у Юридичній енциклопедії визначається як офіційне письмове, телеграфне, телефонне або іншим способом інформування населення чи заінтересованих фізичних або юридичних осіб з відповідних питань. Буває загальним і персональним. Повідомлення може містити розпорядження, наказ, вказівку, інший припис чи якусь інформацію для певного кола осіб, органу, підприємства, організації, установи тощо [1, Т. 4 с. 582–583].

Однією із важливих процесуальних дій у кримінальному провадженні є повідомлення про підозру, яке в свою чергу є одним із видів більш ширшого юридичного поняття – повідомлення.

У Кримінальному процесуальному кодексі України не закріплено чітке визначення вказаної процесуальної дії у зв'язку із чим науковцями трактується вказане поняття дещо по різному.

Так, відповідно до О. В. Фараон підозра це припущення про суб'єкта злочину, неповна поінформованість про будь-які факти, обставини, тобто їх імовірне пояснення. Будуючи версії про суб'єкта злочину, слідчий ґрунтується на своїх міркуваннях про коло осіб, які могли вчинити злочин. Зіставляючи дані про злочин, які встановлені матеріалами справи, і про певну особу, слідчий приходиться до висновку про необхідність її залучення у кримінальне провадження для з'ясування версії про вчинення злочину саме цією особою [2, с. 19].

Відповідно до трактування О. В. Капліні підозра – це ймовірне судження, припущення, попередній висновок про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення [3, с. 240].

В. О. Гринюк вказує, що підозра – це процесуальне рішення прокурора, слідчого (за погодженням із прокурором), яке ґрунтується на зібраних доказах під час досудового розслідування та в якому формується припущення про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення з повідомленням про це такій особі та з роз'ясненням її прав і обов'язків [4, с. 93-96].

Виклад основного матеріалу. У кримінальному процесуальному кодексі України, попри відсутність чіткого визначення поняття повідомлення про підозру, визначено випадки у яких обов'язково здійснюється вищевказане повідомлення.

Так, статтею 276 Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що повідомлення про підозру здійснюється у наступних трьох випадках:

- у випадку затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;
- у випадку обрання до особи одного з передбачених цим Кримінальним процесуальним кодексом України запобіжних заходів;
- у випадку наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Вищезазначену процесуальну дію умовно можна поділити на два етапи, перший етап складання письмового повідомлення про підозру, погодження процесуальним керівником та другий етап – саме вручення вказаного повідомлення особі відносно якої здобуто достатньо доказів, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення.

Процесуальний порядок вручення особі письмового повідомлення про підозру детально закріплено у статті 278 Кримінального процесуального кодексу України згідно з якою, письмове повідомлення про підозру вручається в день його складання слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.

Письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання.

У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру після двадцяти чотирьох годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню.

Дата та час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність невідкладно вносяться слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Якщо питань та труднощів щодо вручення повідомлення про підозру затриманій особі на практиці майже не виникає, так як вказана особа вже затримана уповноваженою особою та уникати органів досудового розслідування у неї немає фізичної можливості, то питання вручення повідомлення про підозру особі відносно якої зібрано достатньо доказів про вчинення кримінального правопорушення та яка перебуває на свободі не завжди вирішується просто та гладко.

Так, доволі значна частина підозрюваних знаючи, що стороною обвинувачення розпочато досудове розслідування та розуміючи, що у їх діях слідчий та прокурор можуть встановити склад кримінального правопорушення починає ухилятися від органів досудового розслідування з метою уникнення відповідальності та на момент зібрання всіх необхідних доказів, підготування та погодження прокурором повідомлення про підозру відсутні за місцем проживання, роботи, навчання, що відповідно унеможливує вручення підозрюваному повідомлення про підозру особисто.

На такий випадок у частині 1 статті 278 Кримінального процесуального кодексу України передбачена бланкетна диспозиція, яка зазначає, що у випадку неможливості такого вручення особисто вручення здійснюється у спосіб, передбачений Кримінальним процесуальним кодексом України для вручення повідомлень. Таким чином ця частина статті відсилає нас до статей Кримінального процесуального кодексу України, які регулює загальний порядок вручення повідомлень у кримінальному провадженні.

Згідно зі статтею 135 Кримінального процесуального кодексу України особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.

У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

Особа, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення.

Повістка про виклик неповнолітньої особи, зазвичай, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику. Інший порядок вручення повістки допускається лише у випадку, якщо це обумовлюється обставинами кримінального провадження.

Повістка про виклик обмежено дієздатної особи вручається її піклувальнику.

Повістка про виклик особи, яка проживає за кордоном, вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва.

Повістка про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки згідно з частинами першою, другою, четвертою – сьомою цієї статті, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

Особа, зазначена в абзаці першому цієї частини, вважається такою, яка належним чином повідомлена про виклик, з моменту опублікування повістки про її виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

У випадку наявності в особи, зазначеної в абзаці першому цієї частини, захисника (захисників) копія повістки про її виклик надсилається захиснику (захисникам).

Особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. У випадку встановлення цим Кодексом строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом.

Таким чином аналізуючи вищезазначені норми процесуального права приходимо до висновку, що у разі неможливості вручення повідомлення про підозру особисто законодавцем передбачені такі способи його вручення:

- надіслання повідомлення поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком;
- вручення повідомлення для передачі підозрюваному під розписку дорослому члену сім'ї підозрюваного чи іншій особі, яка з ним проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи;
- публікації повідомлення про підозру у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора у разі якщо існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки згідно з частинами першою, другою, четвертою – сьомою статті 135 Кримінального процесуального кодексу України.

Разом із тим, для застосування механізму вручення повідомлення про підозру, за правилами, які передбачені для вручення повідомлень (глава 11 КПК України) обов'язково необхідно встановлення та підтвердження факту неможливості вручення повідомлення про підозру особисто, шляхом відвідування підозрюваного за місцем проживання, роботи, навчання, перевірки всіх відомих слідству засобів зв'язку, яким підозрюваного можна викликати з метою вручення повідомлення про підозру (телефон, електронна адреса, інші засоби зв'язку), з'ясування факту виїзду за межі території України. Вказані факти обов'язково фіксуються відповідними документами, які долучаються до матеріалів кримінального провадження та у подальшому дадуть змогу підтвердити факт вичерпання стороною обвинувачення всіх можливих варіантів для здійснення виклику та вручення повідомлення про підозру особисто підозрюваному.

Після використання всіх можливих засобів спрямованих на виклик підозрюваного до слідчого та відсутності результатів слідчий може здійснювати вручення повідомлення про підозру за правилами, які передбачені для вручення повідомлень (глава 11 КПК України), а саме:

- шляхом надіслання повідомлення про підозру поштою, обов'язково із повідомленням про отримання, яке долучається до матеріалів кримінального провадження та підтверджує факт отримання повідомлення, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, хоча вказані варіанти не дають змогу стороні обвинувачення отримати належне підтвердження про отримання повідомлення про підозру, а також про особу яка його отримала.

Під час розгляду вказаного способу слід особливу увагу звернути на необхідність отримання належного підтвердження отримання особою повідомлення про підозру, що відповідно до ч. 1 ст. 136 Кримінального процесуального кодексу України є розпис особи про отримання, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особи повідомлення, будь-які інші дані, які під-

тверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.

Вказані обставини дуже важливі так як не надання доказів того, що повідомлення про підозру вручено у процесуальний спосіб, у більшості випадків призводить до скасування повідомлення про підозру слідчим суддею.

На думку суду направлення поштою повідомлення про підозру не є доказом вручення повідомлення про підозру, так як останнє не містять передбаченого ч. 1 ст. 136 Кримінального процесуального кодексу України України розпису про його отримання;

- шляхом вручення повідомлення про підозру під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи для передачі підозрюваному, у вказаному випадку також необхідно обов'язково фіксувати факт вручення повідомлення про підозру, зазначаючи час, дату та місце вручення, особу яка вручила та отримала повідомлення про підозру так як це є моментом вручення повідомлення про підозру, тягне за собою надання підозрюваному статусу підозрюваного та веде до виникнення низки прав та обов'язків у сторін кримінального провадження.

Під час розгляду вказаного способу слід також зазначити, про те, що законодавство не передбачає вичерпного переліку членів сім'ї, однак у абзаці п'ятому пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 03 червня 1999 року № 5-рп/99 у справі про офіційне тлумачення терміну «член сім'ї» членами сім'ї є, зокрема особи, які постійно з ним мешкають і ведуть спільне господарство. До таких осіб належать не тільки близькі родичі (рідні брати, сестри, онуки, дід і баба), але й інші родичі чи особи, які не перебувають з особою у безпосередніх родинних зв'язках (брати, сестри дружини (чоловіка); неповнорідні брати і сестри; вітчим, мачуха; опікуни, піклувальники, пасинки, падчерки й інші). Обов'язковими умовами для визнання їх членами сім'ї, крім спільного проживання, є: ведення спільного господарства, тобто наявність спільних витрат, спільного бюджету, спільного харчування, купівля майна для спільного користування, участь у витратах та утримання житла, його ремонт, надання взаємної допомоги, наявність усних чи письмових домовленостей про порядок користування житловим приміщенням, інших обставин, які засвідчують реальність сімейних відносин. Вказане визначення слід враховувати при визначенні кола осіб, яким можна вручити повідомлення про підозру у разі неможливості вручення особисто.

- шляхом публікації повідомлення про підозру в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора, стосується особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки згідно з частинами першою, другою, четвертою – сьомою статті 135 Кримінального процесуального кодексу України України.

Також доцільно не обмежуватись одним із варіантів вручення повідомлення про підозру, а при можливості дублювати їх, наприклад відправляти поштою із повідомленням про отримання, вручити під розписку родичам, а також по місцю роботи особи, що у подальшому зменшить шанси на скасування повідомлення про підозру слідчим суддею у зв'язку із неналежною процедурою вручення, так як якщо один із варіантів визнають таким що порушив вимоги КПК України то залишиться інший варіант, яким також вручили повідомлення.

Висновки. Слід відмітити певну невизначеність у кримінальному процесуальному кодексі питань вручення

повідомлення про підозру та необхідності застосування загальних правил для вручення повідомлень у кримінальному провадженні під час вручення повідомлення про підозру у разі неможливості вручення особисто.

Що становить певні труднощі у правильному та однаковому трактуванню статей, які регулюють вказані дії, а також їх реалізацією на практиці.

Разом із тим, практикою застосування вищевказаних норм, яка здійснюється вже понад 11 років, дослідженням та трактуванням слідчих суддів під час розгляду скарг на повідомлення про підозру, а також в ході наукових досліджень та обговорень все ж таки випрацювано загальні рекомендації щодо правильного вручення повідомлення про підозру особі, яка ухиляється від отримання останнього.

Так, у разі неможливості вручення повідомлення про підозру особисто, необхідно спочатку належним чином підтвердити неможливість вручення повідомлення про підозру у вказаний спосіб, а вже потім вжити заходів для вручення повідомлення про підозру, за правилами, які передбачені для вручення повідомлень (глава 11 КПК України) шляхом надсилання повідомлення про підозру поштою, вручення повідомлення про підозру під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи для передачі підозрюваному та публікації повідомлення про підозру в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридична енциклопедія: у 6 т./ гол. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія імені М.П. Бажана М. П., 2002. Т. 4 582–583 с.
2. Фараон О. В. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.09. Київ. Національна академія внутрішніх справ, 2016. 19 с.
3. Капліна О. В. Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. № 1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=aymvs_2013_1_43 (дата звернення: 31.05.2024).
4. Гринюк В. О. Окремі питання вдосконалення процесуального порядку повідомлення про підозру. Сучасні проблеми криміналістики : 2013 рік : матеріали Міжнар. наук.-практ. конфер., присвяченої 100-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В. П. Колмакова (м. Одеса, 27–28 вересня 2013 р.) / упоряд. В. В. Тіщенко, О. П. Ващук. – Одеса : Юридична література, 2013. – С. 93–96.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 31.05.2024).
6. Справа № 757/10129/16-к: ухвала Печерського районного суду міста Києва від 31 березня 2016 року : веб-сайт URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56897303>.
7. Справа № 757/43030/16-к: ухвала Печерського районного суду міста Києва від 08 грудня 2016 року : веб-сайт URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65721311>.
8. Справа № 1-8/99: рішення Конституційного суду України від 03 червня 1999 року : веб-сайт URL: https://ips.ligazakon.net/document/KS99005?an=122&ed=1999_06_03.